

GIÁ TRỊ CỦA BIỂU TƯỢNG NAGA TRONG VĂN HÓA CỦA NGƯỜI KHMER NAM BỘ

Hoàng Sĩ Ngọc

Trường Đại học Trà Vinh

Email: singoc1010gn@gmail.com

Ngày nhận: 22/07/2020; Ngày duyệt đăng: 02/11/2020

Tóm tắt

Rắn - một trong những đại diện của thế giới tự nhiên đến với con người - là hình tượng mẫu gốc, được gắn với cội nguồn của sự sống và trí tưởng tượng. Đi qua những không gian, thời gian khác nhau, rắn đã trở thành rắn thiêng - biểu tượng Naga với các ý nghĩa, giá trị liên tục được bồi đắp. Ngoài việc mang những ý nghĩa biểu tượng cao quý: biểu tượng của nguồn nước, biểu tượng của cội nguồn; thì đồng thời với nó là những giá trị vĩnh hằng như giá trị lịch sử, giá trị tâm linh, giá trị giáo dục, ... đồng hành, tương hỗ trong cuộc sống con người. Sự gắn kết này đã thành bản sắc - vốn văn hóa quý báu của người Khmer Nam Bộ. Biểu tượng Naga đã được "sống" trong lòng người Khmer Nam Bộ với các phong tục, nghi thức, tập quán; với các nghệ thuật tạo hình; với tôn giáo và văn học dân gian vô cùng sinh động, phong phú.

Từ khóa: *biểu tượng Naga, giá trị biểu tượng, Khmer Nam Bộ, Rắn thiêng.*

Values of Naga symbol in the culture of the Khmer people in Southern of Vietnam

Abstract

Snake - one of the representatives of the natural world to human - is the original model image, tied to the source of life and imagination. Going through different spaces and times, snake has become sacred serpent - the Naga symbol with meanings and values which are constantly being enriched. In addition to bearing the noble symbolic meanings: the symbol of the water source and the original point; Naga symbol also has eternal values such as historical value, spiritual value, educational value, ... that accompany and reciprocate in human life. This connection has become the identity - the valuable cultural principal of the Khmer people in Southern of Vietnam. The Naga symbols have been "living" in the hearts of the Khmer people in Southern of Vietnam with customs, rituals and norms; with visual arts; with religion and rich and lively folklore.

Keywords: *Naga symbols, sacred snakes, symbolic values, the Khmer people in Southern of Vietnam.*

Mở đầu

Trên Trái đất, muôn loài đã sinh sôi nảy nở và sống chung với con người từ thuở hồng hoang; trong đó, rắn là loài sinh vật có mặt ở nhiều nơi. Trong nhiều nền văn hóa, nhất là ở các nền văn hóa của cư dân nông nghiệp, rắn đã trở thành rắn thiêng - là một siêu biểu tượng, biểu trưng cho sự sống: cho linh hồn, cho vật tổ (totem) của tộc người, cho nước và lửa, huỷ diệt và tái sinh, sự linh hoạt và thụ động, quyết đoán và đa nghi, cái tốt và sự xấu, thiên thần và ác quỷ, ... Đặc trưng sinh học của loài rắn đã góp phần quyết định ý nghĩa biểu tượng của nó: thân hình rắn là một đường mềm mại trải dài ngoằn ngoèo như một đường tròn thể hiện tính luân hồi của sống và chết; sự lột da biểu trưng cho sự tái sinh; cách di chuyển cực nhanh và sự siết chặt trong động tác bắt mồi khiến nó biểu trưng cho sức mạnh; nọc độc của rắn có liên hệ đến đặc tính xấu, ác quỷ; tính lưỡng giới tượng trưng cho khởi nguồn của vũ trụ; sự tinh nhạy trong giác quan giúp báo hiệu thời tiết; săn mồi giết chột, sâu bọ giúp bảo vệ mùa màng; nọc độc, xương của một số loài rắn là dược liệu quý hiếm, ... tượng trưng cho điều tốt. Từ đối tượng tự nhiên, rắn đã trở thành thần rắn - rắn thiêng - biểu tượng Naga ở nhiều dân tộc trên thế giới, trong đó có dân tộc Khmer ở Nam Bộ.

Naga là biểu tượng văn hóa mang bản sắc cội nguồn từ xa xưa trong tâm thức của người Khmer Nam Bộ. Nếu Rắn Naga của người Campuchia có hiện tượng hóa rồng thì với người đồng bào Khmer ở Nam Bộ, Naga cũng chính là biểu tượng rồng của họ. Naga không những được chọn làm “vật mẫu” (sample) mà còn được chọn làm “vật tổ” (totem), mang nhiều tầng ý nghĩa và giá trị quý báu, tiêu biểu là *Giá trị lịch sử*, *Giá*

trị tâm linh, *Giá trị giáo dục*.

1. Giá trị lịch sử

Từ điển biểu tượng văn hoá thế giới đã ghi nhận: “Con rắn hữu hình chỉ là hiện thân thoáng chốc của một Con Rắn Vĩ đại Vô hình, mang tính nhân quả và Phi - thời gian, chủ thể của bản thể sống và tất cả các sức mạnh tự nhiên. Đó là một vị *thần cổ* đầu tiên ta gặp lại ở buổi khởi đầu của tất cả các truyền thuyết về hình thành vũ trụ, trước khi bị những tôn giáo trí tuệ của con người trút phế. Đây là cái thổi sinh khí vào và cái duy trì. Trên bình diện con người, đây là biểu tượng kép của linh hồn và nhục dục (...) *Rắn là mẫu gốc quan trọng nhất của tâm hồn con người*” (Chevalier & Gheerbrant, 2002). Mẫu gốc căn bản này đã duy trì ở các nền văn hoá trên thế giới với các giá trị của biểu tượng từ hình tượng rắn.

Ấn Độ là một trong những nền văn minh cổ nhất thế giới. Khảo cổ đã tìm thấy một con dấu khắc hình hai con rắn cuộn đuôi vào nhau tại miền sông Indus - đó là một trong những di vật khảo cổ biểu hiện Naga đã là một trong những biểu tượng cổ xưa của họ. Trong tín ngưỡng Hindu giáo và Phật giáo cổ xưa, con rắn lớn Naga được xem là thần mang quả đất, thần canh giữ nguồn nước và vũ trụ của người Dravida đã biến thành con rắn cuộn thân mình làm chiếc giường cho thần Vishunu trong giấc ngủ sáng tạo trên “Biển sữa”. Nếu như những thiên niên kỷ trước Công nguyên (TCN), nền văn hoá Đông Sơn đã tạo nên bản sắc văn hoá của người Việt thì trong những năm của thiên niên kỷ I sau CN, văn hoá Ấn Độ đã có những đóng góp tích cực cho văn hoá của người Khmer.

Cũng trong môi trường giao lưu, tiếp biến văn hoá đó, biểu tượng Naga là một trong những minh chứng cho mối quan hệ

giao lưu văn hoá giữa nền văn hoá Đông Nam Á bản địa và Ấn Độ. Truyền thuyết Preah Thong cưới công chúa Neang Neak là một trong những minh chứng sâu sắc cho phương thức truyền bá văn hoá Ấn Độ ở vùng Đông Nam Á. Vương quốc Phù Nam hình thành trong bối cảnh khá đặc biệt, diễn ra quá trình chinh phục của hai thế lực - hai cái nôi văn hoá của thế giới: Trung Quốc và Ấn Độ. Đế chế Trung Hoa ở phương Bắc sau khi thôn tính Bách Việt lại tiếp tục mưu đồ bành trướng phương Nam. Hai sứ giả Khang Thái và Chu Ứng đặt chân đến các tộc người ở phía Nam Việt Nam mang theo mưu đồ giao lưu tiếp biến văn hoá Trung Hoa. Trong khi đó, Ấn Độ dưới triều đại Gupta tiếp tục công cuộc bành trướng về phương Đông để mở rộng con đường giao thương với xứ sở giàu hương liệu, gỗ quý, trầm hương, vàng, ... mở theo con đường du nhập, truyền bá đạo Phật, Balamon đến vùng Đông Nam Á xa xôi này. Trong khi Trung Hoa dùng các chiêu thức như phủ dụ, ban chức, phong tước để lôi kéo các thủ lĩnh hai vương quốc Lâm Ấp và Phù Nam trở thành hai nước chư hầu của mình thì Ấn Độ lại dùng phương thức “nhân văn” hơn để chinh phục. Chuyện tình *Hồn Điền cưới công chúa bản xứ Liễu Diệp* là một trong những minh chứng sinh động cho phương thức “tình người” và “đạo lý” đó, để sau này, văn hoá Ấn Độ lan toả, cắm sâu rễ sinh sôi ở toàn vùng Đông Nam Á lục địa - hải đảo.

Phạm Thị Thủy Chung và Đinh Hồng Hải (2015), trong công trình “*Biểu tượng rắn thần (Naga) trong văn hoá nghệ thuật Ấn Độ và ảnh hưởng của nó trong văn hoá Việt Nam và Đông Nam Á*” đã nghiên cứu nguồn gốc của Naga trong văn hoá Ấn Độ cũng như sự ảnh hưởng của nó đến Việt

Nam. Các tác giả nhận định: “*Không chỉ phổ biến rộng khắp tiểu lục địa Ấn Độ, biểu tượng Naga còn phát triển mạnh mẽ ở nhiều quốc gia có nền văn hoá Ấn Độ hoá như Srilanka, Myanmar, Thái Lan, Lào, Cambodia và phía nam Việt Nam*”. Phan Anh Tú (2004), trong bài viết “Truyền thuyết về Rắn Naga trong văn hoá Khmer”, đưa ra giả thuyết người Khmer vốn có tín ngưỡng thờ rắn từ trước khi văn hóa Ấn Độ ảnh hưởng đến văn hóa bản địa của người Khmer. Ngoài ra, tác giả có đưa ra nhiều motif trang trí quan trọng của hình tượng rắn Naga ở chùa Phật giáo Nam tông của người Khmer. Gắn liền với những motif đó là những truyền thuyết dân gian, Phật thoại, thần thoại của đạo Hindu, từ đó, tác giả phân tích những ý nghĩa xoay quanh những motif trang trí đó (Phan Anh Tú, 2004). Điều này đã góp phần chứng minh biểu tượng Naga đã có mặt từ rất sớm trong đời sống văn hóa của người Khmer Nam Bộ.

Ở phương diện thần thoại kể lại tục thờ rắn, một tín ngưỡng dân gian cổ sơ có vị trí quan trọng trong đời sống tâm linh của người Khmer và có sức sống mãnh liệt trong lịch sử. Các tác giả của công trình *Khu vực Đông Nam Á*, khi nghiên cứu thần thoại Campuchia đã nhận định: “*Trước khi tiếp nhận điện thần Ấn Độ, người Campuchia sống với những thần linh bản địa của mình, gồm tổ tiên, Arak, và Neak Ta. Từ tổ tiên của thị tộc, dần dần hình thành tổ tiên của bộ tộc, quốc gia. Tổ tiên chung của người Campuchia được đồng hoá với biểu tượng Neak (rắn) vị thần chúa tể xứ sở, tạo ra biểu tượng tổ tiên Neak, hình tượng cổ xưa và to lớn nhất trong truyền thống văn hoá Campuchia*” (Phạm Tiết Khánh, 2007).

Giá trị lịch sử lâu đời của biểu tượng Naga trong văn hóa Khmer Nam Bộ chứng

minh nó là cầu nối có từ xa xưa giữa các vùng văn hoá, là một phần quan trọng của bức tranh văn hoá đa sắc màu giữa các tộc người ở Đông Nam Á nói chung.

2. Giá trị tâm linh

Trong tín ngưỡng dân gian của người Campuchia, thần rắn Naga có một vai trò rất quan trọng. Vị thần này không đơn thuần là một vị thần tối thiêng mà còn đồng nghĩa với tính liên tục của lịch sử đất nước. *“Họ thờ cúng một cách phổ biến thần Đất và thần Nước. Biểu tượng của những sức mạnh thiên nhiên, những sức mạnh có ảnh hưởng đến cuộc sống của người dân trên đất nước này - nơi đất và nước quyết định sự no đói, giàu nghèo - là một con rắn chín đầu gọi là “Naga”*” (Tiền Văn Triệu, 2015).

Bởi vậy, tục thờ rắn lớn không phải xuất hiện duy nhất tại Ấn Độ, mà phổ biến độc lập tại nhiều vùng khác nhau trên thế giới, đặc biệt tại Đông Nam Á. Vị thần rắn ở Ấn Độ là vị thần giáo có tên gọi là Naga được xem như biểu tượng của sự bất tử, được kính trọng như con vật linh thiêng. Người Ấn còn dành riêng cho rắn ngày tết vào tháng 8 hàng năm. Hình ảnh thường thấy ở các đền đài Ấn Độ là vị thần cầm rắn trên tay hay để rắn quấn quanh mình. Ở Thái Lan, rắn là hồn của âm vật, là thần mẹ, trong văn hóa tâm linh, rắn là vật linh thiêng, mang lại may mắn cho con người; vì thế, ở đền thờ Thái Lan có rất nhiều đền thờ rắn. Ở Campuchia, người Khmer vốn có tín ngưỡng thờ rắn Naga chín đầu - biểu tượng cho thần đất và thần nước. Sau này, do ảnh hưởng của đạo Balamon, rắn còn mang biểu tượng nguồn gốc các vị vua lập quốc. Trải qua bao đời, các vị vua Khmer thường cho xây dựng các cung điện và đền thờ lớn bằng đá, mà rắn Naga được xem là vị thần canh giữ, chúng xuất hiện trên cầu thang, các lối

đi, trên ngưỡng cửa hoặc trên các mái tháp để xua đuổi tà ma. Trong văn hoá dân gian Việt Nam, tục thờ rắn là một tín ngưỡng nguyên thủy của người Việt cổ với hai ý nghĩa chính là tục thờ thủy thần. Tục thờ này mang ý niệm về sông nước của cư dân làm nông nghiệp. Các đền thờ rắn xuất hiện dọc theo các con sông Hồng, sông Cầu, sông Đuống.

Biểu hiện đậm nét nhất là rắn Naga được xem là vị thần canh giữ chốn thiêng liêng nên luôn xuất hiện trên cầu thang, các lối đi, trên ngưỡng cửa hoặc trên các mái tháp để xua đuổi tà ma các cung điện và đền thờ không lồ bằng đá ở Campuchia. Trong các ngôi đền cổ cũng thường có nhiều cầu vòng có hình rắn Naga. Những chiếc cầu vòng này tượng trưng cho cầu nối giữa cõi nhân gian và cõi Niết Bàn. Người Campuchia, rắn 3 đầu tượng trưng cho thiên - địa - nhân, 5 đầu theo thuyết ngũ hành kim - mộc - thủy - hỏa - thổ, thần Naga 7 đầu tượng trưng cho sự đắc đạo trong tu hành và 9 đầu chính là con đường dẫn lên thiên đàng. Rắn Naga 7 đầu còn tượng trưng cho bảy sắc dân trong xã hội Campuchia cổ xưa, cũng như biểu trưng cho năng lực của người nam, sự vĩnh hằng, sự vô tận và sự bất tử. Rắn Naga 7 đầu còn phù hợp với 7 sắc cầu vòng. Cũng có rắn Naga 6 đầu, biểu trưng cho người nữ, trái đất, thể xác và sự chết. Ngoài ra cũng có hình tượng rắn Naga được chạm trổ bằng xà cừ uốn lượn quấn quanh những cánh cửa chùa, trên những chiếc tủ đựng kinh sách, trên những chiếc xe tang đưa người chết đến nơi hỏa thiêu, tượng trưng cho vị thần đưa linh hồn người tốt lên cõi Niết Bàn. Bên cạnh đó, rắn Naga còn tượng trưng cho sự phồn thực và là loài có khả năng bảo vệ nguồn nước cho người Campuchia.

Như đa số các dân tộc khác, nhất là các dân tộc ở Đông Nam Á, là cư dân nông nghiệp lúa nước, đời sống vật chất của người Khmer Nam Bộ phụ thuộc nhiều vào việc làm ra hạt gạo, đánh bắt thủy sản trên sông ngòi, luồng lạch. Bởi vậy, ngoài việc cần mẫn lao động, họ còn phải trông chờ vào mưa thuận, gió hòa. Thiên nhiên được xem là hiện thân của các vị thần siêu năng có thể phù trợ hay trừng phạt con người; các vị thần này có thể là cây đại thụ, cá sấu, rùa, rắn, ... Một trong số các sinh vật hiện thân cho tự nhiên đó, rắn được sùng bái cao hơn cả, được xem như một vật thiêng nối giữa thế giới con người với các vị thần - từ đó, biểu tượng Naga chiếm vị trí lớn trong đời sống tâm linh của họ.

Với nhiều dân tộc trên thế giới, rồng là một bộ phận đời sống tinh thần rất quan trọng. Tuy xét về chi tiết, hình thể của nó không giống nhau ở mỗi cộng đồng, song đều có điểm gặp gỡ chung là đại thể tất cả các con rồng đều gần gũi với loài bò sát khác (rồng/ rắn/ cá sấu/ thường luồng, ...), gắn bó với đất nhưng đất không cột chặt được chúng - chúng đều “bay” lên và tự do, sáng tạo, thăng hoa. Trong tâm thức và quan niệm thẩm mỹ của người Việt đối với biểu tượng rồng và người người Khmer Nam Bộ đối với biểu tượng Naga đều có các lớp ý nghĩa: ý nghĩa nước, ý nghĩa nguồn gốc dân tộc, ý nghĩa vương quyền, ý nghĩa tổng hợp cho những gì cao đẹp nhất... Với người Khmer Nam Bộ, Naga tượng trưng cho sự phồn vinh và sức mạnh của dân tộc, là vật tổ không chỉ được dùng nơi trang trọng nhất là chùa chiền hay những công trình lớn của cộng đồng mà sức sống dẻo dai của nó đã vượt những nơi cung kính đến với làng quê dân dã trong các lễ hội kéo co, lễ đua ghe ghô, tục đi tu, xây cất nhà, ... biểu hiện một

mối giao hòa giữa nền văn hóa xa xưa bằng những ý tưởng mới mẻ kỳ lạ trong đời sống tâm linh của họ.

Như vậy, có thể nói, biểu tượng Naga đã và đang có mặt trong nhiều nghi lễ, cuộc sống tâm linh của người Khmer Nam Bộ. Điều này cho thấy giá trị to lớn của nó trong bản sắc văn hóa cộng đồng.

3. Giá trị giáo dục

Tìm hiểu biểu tượng Naga trong đời sống văn hóa người Khmer Nam Bộ, từ tôn giáo, tín ngưỡng, nghi lễ, huyền thoại và sự có mặt của nó trong điêu khắc ở các chùa, trong hoạt động mỹ thuật, ... chúng ta thấy đây là một biểu tượng văn hóa có từ thuở sơ khai, luôn đem lại nguồn sống hạnh phúc cho con người, che chở con người. Từ đó, giá trị giáo dục cũng trường tồn mãi trong đời sống từ thế hệ này qua thế hệ khác.

Tính giáo dục qua biểu tượng Naga là ở sự khích lệ con người sự tôn trọng và noi gương. Naga là biểu tượng của quyền năng, sức mạnh thiêng vĩnh cửu của vũ trụ. Naga là một biểu tượng đặc biệt, bởi theo người Khmer, nó là một sự vật hiện tượng trong vũ trụ còn sau sau khi các sự vật hiện tượng khác bị hủy diệt; nó tượng trưng cho các vị thần tối thượng của họ (Siva, Brahma, Visnu); nó biểu trưng cho bảy tinh tú trong thái dương hệ và sức mạnh của thiên nhiên, sức mạnh của các thế lực siêu nhiên.

Người Khmer Nam Bộ chọn biểu tượng Naga làm “vật mẫu” để nói lên chủ thể vùng địa văn hóa của mình, nơi con người và thiên nhiên cùng thủy chung chung sống. Không phải ngẫu nhiên hình tượng Naga được người Khmer chọn làm hình tượng chạm trổ trên các xà nhà, đầu cột, trên các vật dụng thờ cúng, trang trí trong nhà. Đặc biệt, Naga còn được xem là tổ tiên của dân tộc Khmer qua truyền thuyết

về sự phối ngẫu giữa Preak Thong, con trai thần mặt trời và nàng Neak, con gái vua rắn (Neak Kret). Nhận thức được giá trị văn hóa của tín ngưỡng này nên hầu hết người dân Khmer không di cư, di canh, luôn “bám trụ” với vùng sông nước Nam Bộ, nơi đã sinh ra tổ tiên của mình. Dùng sức dẻo dai của loài rắn mà sinh sống và phát triển trên vùng nê địa đầm lầy Nam Bộ. Nhân đó họ cũng sáng tạo nên, sản sinh ra nhiều lễ hội mang màu sắc của nền văn minh lúa nước như cúng trăng, đua ghe ngo, ...

Đặt trong dòng chảy chung, biểu tượng Naga của người Khmer Nam Bộ cũng mang ý nghĩa giáo dục giống như biểu tượng rồng của người Trung Hoa hay người Việt. Trong phần giới thiệu khái quát về hình tượng rắn ở một số quốc gia vùng Đông Nam Á, Nguyễn Ngọc Thơ (2006) có nhận định rằng: “*Rắn Naga của người Campuchia có hiện tượng hóa rồng*”. Có điều khác là nếu biểu tượng rồng của Trung Quốc, Việt Nam biểu tượng cho quyền lực thế tục của hoàng đế thì biểu tượng Naga ngoài ý nghĩa của truyền thuyết lập quốc lại chủ yếu xuất hiện như một linh vật bảo vệ cho tôn giáo; tượng trưng cho sự sáng tạo, hủy diệt tái sinh và những điều may mắn, tốt đẹp.

Những quan niệm và biểu hiện này của biểu tượng Naga ở Campuchia hầu như được người Khmer Nam Bộ gìn giữ, phát huy khá đầy đủ trong đời sống văn hóa của họ. Cũng có một số nét được tiếp biến trong quá trình giao lưu với biểu tượng rồng của văn hóa Việt tại nơi cư trú, song về cơ bản biểu tượng Naga trong văn hóa Khmer Nam Bộ có nhiều nét giống với biểu tượng Naga ở Campuchia.

Là một bản sắc văn hóa truyền thống quý báu, hàng năm, người dân miền Tây

Nam Bộ lại tụ họp cùng nhau tổ chức lễ hội mừng mùa lúa vừa xong, cảm ơn trời đất và tưởng nhớ đến quá trình khai hoang lập ấp của ông cha ở vùng đất này, tổ chức các cuộc đua ghe ngo khắp nơi như một ngày hội để đón lễ Oóc-om-bok. Lễ hội đua ghe ngo đã được nhà nước đầu tư nhằm bảo tồn vốn văn hóa vật thể và phi vật thể đặc sắc của nó. Hàng năm, lễ hội được tổ chức đồng loạt vào ngày Rằm tháng 10 âm lịch trên khắp các tỉnh, thành phố ở miền Tây Nam Bộ. Nhân dân và chính quyền địa phương luôn chú ý đầu tư bảo tồn và phát triển thành Lễ hội cấp quốc gia phục vụ tốt nhu cầu hưởng thụ văn hóa của người dân Khmer Nam Bộ nói riêng và nhân dân cả nước nói chung. Chiếc ghe ngo tự thân nó đã mang trong mình những yếu tố tâm linh đặc biệt mà người dân gửi gắm vào đó để cầu ước nguyện nguồn nước dồi dào, sông nước bình yên, công việc thuận lợi lướt nhanh như chiếc ghe lao tới theo hình tượng con rắn bơi nhanh trên mặt nước là thông điệp giáo dục về nghị lực vượt qua tất cả để chiến thắng! Quá trình định cư, lao động sản xuất lâu dài ở vùng đất Nam Bộ tạo nên người Khmer cần cù, hăng say lao động và cũng vô cùng thông minh sáng tạo để thích ứng với điều kiện địa lý, tự nhiên nơi đây. Ghe ngo chính là một trong những minh chứng sinh động cho điều đó.

Trong văn hóa của người Khmer cũng tồn tại tập tục một người con trai bất kỳ trong gia đình phải đi tu (cạo đầu, xuất gia) khi có cha hoặc mẹ mất. Phong tục đó được người Khmer giải thích bằng câu chuyện về vị Vua Prasabanh Asôrras Teachea. Câu chuyện cho thấy rằng, hình tượng Naga trong văn hóa của người Khmer còn được đại diện cho tâm lý nóng giận nhất thời của con người, nếu vượt qua được thì nó sẽ trở

thành anh minh, sáng suốt. Theo truyện kể này, với người Khmer, khi ông bà, cha mẹ hoặc người thân sắp qua đời thì phải mời các vị sư hoặc Achar Dù-ky đến để tụng kinh Apithom (Kavôđa) để người thân của mình ra đi một cách thanh thản, không còn luyến tiếc cảnh đời. Con cháu cũng không được khóc than làm cho người chết bận tâm, hờn giận. Câu chuyện này, còn cho thấy người Khmer Nam Bộ luôn hướng đến cái thiện trong suốt cuộc đời của mình. Con rồng, dấu là hiện thân cao quý (Vua Prasabanh Asôrras Teachea) nhưng chỉ một sai lầm nhỏ (nóng giận trước lúc lâm chung) cũng làm cho mọi phước báo tan biến. Nếu Vua Prasabanh Asôrras Teachea hạn chế được sự nóng giận của mình thì đâu phải cô đơn sống trong đau khổ, sống cô đơn một mình trong rừng sâu. Những người còn lại phải lấy đó làm tấm gương mà soi xét lại thân - tâm mình, thường xuyên nuôi dưỡng đạo đức, thân tâm (như hoàng tử) mới mong cứu chuộc lại lỗi lầm của các bậc phụ mẫu và bản thân mình. Thông điệp trong câu chuyện đó cũng cho ta biết được vì sao người Khmer Nam Bộ luôn tin tưởng vào Đức Phật, xem Phật giáo là dân tộc giáo của mình, luôn luôn hướng tâm về với ngôi chùa trong mọi hoạt động trong đời sống văn hóa, xã hội.

Trong lễ tang của người Khmer, chúng ta vẫn thường thấy rằng có một người con trai bất kỳ phải xuống tóc đi tu trước khi hỏa táng người quá cố. Đó chính là nguồn gốc từ câu chuyện ở câu chuyện ở trên. Người con có nhiệm vụ đi tu đó là để trả hiếu cho người đã mất (với người Khmer đi tu chủ yếu là để trả hiếu), học tập theo người con của vị Vua Prasabanh Asôrras Teachea, và người con trai Khmer xuất gia khi cha hoặc mẹ mất phải chăng đó là sự chuộc lỗi cho

cha mẹ, thay thế cha mẹ mà thoát tục, làm kiếp Neak?

Từ đây có thể thấy được giá trị giáo dục sâu sắc mà người xưa gửi gắm vào câu chuyện cũng như tục đi tu báo hiếu ngay sau khi cha mẹ ông bà mất.

Người Khmer với biểu tượng Naga như là một biểu hiện của khát vọng vươn lên chinh phục tự nhiên và chinh phục chính mình. Cùng với thời gian, con người đã “thiên biến vạn hóa” biểu tượng Naga và sử dụng chúng theo những mục đích khác nhau, song chính những giá trị tốt đẹp của Naga trong tâm thức con người luôn mang ý nghĩa giáo dục - đảm bảo sự tồn tại và phát triển của nó.

Kết luận

Rắn - một trong những đại diện của thế giới tự nhiên đến với con người - là hình tượng mẫu gốc, được gắn với cội nguồn của sự sống và trí tưởng tượng. Đi qua những không gian, thời gian khác nhau, rắn đã trở thành rắn thiêng, thành biểu tượng với các ý nghĩa, giá trị liên tục được bồi đắp. Biểu tượng luôn chứa đựng trong mình những giá trị đã được vĩnh hằng, là một thực thể sống động, luôn luôn có sự luân chuyển, bổ sung nghĩa liên tục. Nó được nuôi dưỡng bằng những lối tư duy, những tưởng tượng phong phú của con người, có khả năng mở rộng nghĩa theo thời gian. Biểu tượng có rất nhiều dạng thức khác nhau, như: biểu trưng, biểu hiệu, dấu hiệu, nghĩa gợi mở, ... trong văn hóa đặc trưng của dân tộc Khmer Nam Bộ.

Cũng như nhiều dân tộc - tộc người khác trên thế giới, người Khmer Nam Bộ vốn đã có sự sống và gắn kết với tự nhiên - trong đó có rắn - có thể nói là từ thuở ban đầu một cách tự nhiên và bền chặt. Nam Bộ là vùng sông hồ ao nước kênh rạch nhiều; khí hậu lại nóng ẩm - môi trường phù hợp

với rắn; phù sa, sinh vật lại giàu có cung cấp nguồn thức ăn phong phú cho rắn nên rắn rất nhiều. Trong cuộc sinh tồn đó, rắn vừa là vật bình thường (trong thức ăn, thuốc chữa bệnh), vừa là vật linh (trong tín ngưỡng thờ cúng, sùng bái; hội họa, điêu khắc, ..) trở thành vật linh - biểu tượng Naga mang những ý nghĩa biểu tượng cao quý: biểu tượng của nguồn nước, biểu tượng của cội nguồn; và đồng thời với nó là những giá trị vĩnh hằng như giá trị lịch sử, giá trị tâm linh, giá trị giáo dục, ...đồng hành, tương hỗ cuộc sống con người. Sự gắn kết này đã thành bản sắc - vốn văn hóa quý báu của người Khmer Nam Bộ.

Tài liệu tham khảo

- Chevalier, J. và Gheerbrant, A. (2002). *Từ điển biểu tượng văn hóa thế giới*. Phạm Vĩnh Cư (Chủ biên), Nguyễn Xuân Giao, Lưu Huy Khánh, Nguyễn Ngọc, Vũ Đình Phòng và Nguyễn Văn Vũ dịch (2016). Đà Nẵng, Nxb Đà Nẵng.
- Lotman, J. M. (1992). Biểu tượng trong hệ thống văn hóa. Trần Đình Sử dịch từ bản tiếng Nga (2012). *Tạp chí Sông Hương* - số 286, tháng 12/2012.
- Nguyễn Ngọc Thơ (2006). *Biểu tượng Rồng trong văn hóa phương Đông*. Hà Nội, Nxb Chính trị Quốc gia, 67.
- Phạm Thị Thủy Chung và Đinh Hồng Hải (2015). Biểu tượng rắn thần (Naga) trong văn hoá nghệ thuật Ấn Độ và ảnh hưởng của nó trong văn hoá Việt Nam và Đông Nam Á. *Tạp chí Bảo tàng và Nhân học*, Số 1, 59-69.
- Phạm Tiết Khánh (2007). *Khảo cổ truyện kể dân gian Khmer Nam Bộ (qua thần thoại, truyền thuyết, cổ tích)*. Luận án Tiến sĩ, Trường Đại học sư phạm Hà Nội, 73-74.
- Phan Anh Tú (2004). Truyền thuyết về rắn Naga trong văn hóa Khơ me. *Tạp chí Dân tộc và Thời đại*, số 71, 02-04.
- Tiền Văn Triệu (2015). Phật giáo Nam tông Khmer Nam Bộ với quá trình giao lưu và hội nhập văn hóa vùng Đồng bằng Sông Cửu Long. Kỷ yếu Hội thảo Khoa học quốc tế *Phật giáo vùng Mê-kông: Lịch sử và Hội nhập*. Tp Hồ Chí Minh, Nxb Đại học Quốc gia Tp HCM, 179-187.